

1938. Numerosos edificios sufrieron los daños directos de las bombas y otros quedaron afectados por la onda expansiva. Además de la destrucción de las viviendas, numerosos comercios perdieron los productos destinados al suministro, lo que agravó todavía más la falta de alimentos que sufría la población.

La plaza de la Porxada fue uno de los lugares donde hubo más víctimas, ya que en aquel momento había muchas personas haciendo cola para comprar comida en las tiendas y en los puestos del mercado municipal. La Porxada, construida por Bartomeu Brufalt en 1586-1587 como lonja de grano, albergaba el mercado municipal desde finales del siglo XIX. El impacto de las bombas provocó el desplome de una parte de la cubierta y de las rejas que rodeaban el edificio, causando una gran mortalidad, especialmente mujeres y niños. En 1940, la Porxada fue reconstruida para poder continuar alojando el mercado municipal.

Otros espacios afectados por la Guerra

La sublevación de julio de 1936 contra la Segunda República provocó una ola de anticlericalismo que desembocó en la quema de edificios religiosos. El 20 de julio se incendiaron las iglesias de Sant Esteve (parroquial), la de los frailes de Sant Francesc, la de la Mare de Déu Montserrat, la de les hermanas Carmelitas y la de Sant Julià de Palou. El Centre Catòlic, las escuelas de Sant Josep y las capillas de los santos de barrio también sufrieron los incendios. Los archivos también se quemaron, perdiéndose así parte del patri-

monio documental de la ciudad. La iglesia parroquial de Sant Esteve fue desmontada unos meses después, a pesar de la oposición de diversas personas e instituciones. El derribo lo llevaron a cabo ente 1936 y 1937 la colectividad de la construcción, con el apoyo de los sindicatos. La nave gótica de la iglesia fue totalmente derribada, quedando solamente en pie el campanario. En 1940 se inició la construcción del actual templo, obra de Joan Boada i Barba, inaugurado en 1946.

Fosa común del cementerio

Muchas de las víctimas del bombardeo del 31 de mayo fueron enterradas en la fosa común del cementerio municipal. Con la recuperación de la democracia, este espacio fue convertido en un lugar para recordar aquel dramático episodio que tan brutalmente castigó Granollers. Cada año, el último día de mayo, a las 9 de la mañana, se celebra en este lugar un acto de recuerdo y homenaje a las víctimas.

Places of remembrance

Granollers bombed

The Civil War in Granollers

The Spanish Civil War of 1936-1939 radically transformed life in Granollers. Revolutionary changes, mobilisations, collectivisations, the arrival of refugees from the war zones, the need for more housing and, above all, the human costs of the war, were all prominent events during that period. However, the

air raids that took place on 31 May 1938 and on 24, 25 and 26 January 1939 were, by far, the events that most shook the town.

On Tuesday, 31 May 1938, Granollers came under attack from five Italian Savoia-S79 aeroplanes serving General Franco. No warning was given. At 9.05 a.m., and within one minute, the planes dropped 60 bombs and 750 kilos of shrapnel on a defenceless town, at peak-hour, when people were on their way to work, school or shopping. The official casualty count was 224 dead and 165 wounded. Over a hundred buildings were affected. The town had practically no air-raid shelters for accommodating large numbers of people. Shortly afterwards, on 3 June, the mayor circulated an edict calling up work brigades for the purpose of building some.

Records in Italian and Spanish military archives document the targets as being the electricity plants located in Carrer del Rec, the town's industries that had been reconverted into war factories, and aeroplane assembly and repair workshops. Strategic communication points, such as the Northern-route railway station, the Llerona-La Garriga airfield, and the bridge over the river Congost are also given as targets. Not one of these targets was hit.

The bombing sparked numerous protests and expressions of solidarity, and was condemned by the international press. Indiscriminately attacking rearguard towns was a new way to wage war, the aim being to terrify the civilian population and undermine the enemy's morale. This was "psychological warfare". And it

certainly achieved its aim that 31 May.

Further air raids on Granollers took place on 24, 25 and 26 January 1939, in keeping with the strategy to support the advancing Francoist troops. Dozens of people were killed, many were injured and housing and industries were severely damaged. On 28 January Franco's troops entered Granollers, and this event was shortly to be followed by a tough post-war period.

Route of remembrance

A clearly indicated urban route covers all the places affected by the 1938 bombing. One can follow it by means of the informative placards and the tiles inscribed with the date of the raid (31/5/38) in remembrance of all those who lost their lives during the Spanish Civil War.

The town's historical and commercial centre was the part most affected by the 1938 bombing. Many buildings received direct hits while others were damaged by the shock wave. Besides numerous homes being destroyed, many businesses lost their stocks of supplies — losses that aggravated the food shortage even further.

La Porxada square was one of the places with most casualties, because at that moment many people were queuing up to buy food in the local shops and at the municipal market stalls. La Porxada, built by Bartomeu Brufalt in 1586-1587 as a grain market, had housed the municipal market since the end of the 19th century. When the bombs hit, part of the roof and the enclosure railings caved in, causing many deaths,

especially among women and children. In 1940 La Porxada was rebuilt and continued as the municipal marketplace.

Other places affected by the War

The July 1936 uprising against the Second Republic triggered a wave of anticlericalism that led to religious buildings being burned down. On 20 July, the churches burned down in Granollers were those of St. Esteve, the Friars of St. Francis, Mare de Déu de Montserrat, the Carmelite nuns and St. Julià de Palou. The Catholic Centre, the St. Josep schools and the neighbourhood chapels were also set fire to. The archives were also burned, resulting in the loss of part of the town's documentary heritage.

The parish church of St. Esteve was pulled down a few months later, despite the opposition of

various people and institutions. The demolition was carried out by the construction collectivity, with the support of the trade unions, between 1936 and 1937. The church's Gothic nave was demolished completely, leaving only the bell-tower standing. Building of the present-day church, designed by Joan Boada i Barba, was started in 1940 and the temple was inaugurated in 1946, before the construction work had been completed.

Mass grave in the cemetery

Many victims of the air raid of 31 May were buried in the mass grave in the municipal cemetery. When democracy was restored the site became a place for remembering the dramatic episode that inflicted such brutal punishment on Granollers. Every year, at 9 o'clock in the morning on the last day of May, a memorial service is held as a tribute to the victims.

Espais de Memòria

Granollers

El bombardeig de 31 de maig de 1938 i els de gener de 1939

Treballs de desenrunament als edificis afectats pel bombardeig de la Porxada i al seu entorn. BNE. Madrid

La Guerra Civil a Granollers

El conflicte de 1936-1939 va transformar radicalment la vida granollerina. Els canvis revolucionaris, les mobilitzacions, les col·lectivitzacions, l'arribada de refugiats de les zones en guerra, la necessitat de nous habitatges i, sobretot, el cost humà de la guerra, marcarien els trets més importants d'aquell període. Serien, però, els bombardejos del 31 de maig de 1938 i els dels dies 24, 25, i 26 de gener de 1939 els fets que causarien un impacte més gran en la ciutat.

El bombardeig de 1938

El dimarts 31 de maig de 1938, cinc avions italians Savoia-S 79 al servei del general Franco van atacar Granollers. No va sonar cap senyal d'alarma. A les 9.05 hores, i al llarg d'un minut, els avions llançaren 60 bombes i 750 quilos de metralla sobre

una ciutat indefensa, en una hora de molt tràfec: la gent anava a treballar, a l'escola o a comprar. En els documents es van registrar 224 morts i 165 ferits. Els edificis sinistrats foren més d'un centenar. A la ciutat pràcticament no hi havia refugis antiaeris preparats per acollir un gran nombre de persones. Poc després, el 3 de juny, un ban de l'alcalde convocava les brigades de treball per a construir-los.

Victimes al cementiri de Granollers. Biblioteca de l'Abadia de Montserrat. Fons Ramon Perera.

Més informació i visites guiades

Can Jonch.
Centre de Cultura per la Pau
Carrer del Rec, 19
Tel. 93 842 68 32
canjonch@ajuntament.granollers.cat
www.granollers.cat/can-jonch

Museu de Granollers
Anselm Clavé, 40-42
Tel. 93 842 68 40
museu@ajuntament.granollers.cat
www.museugranollers.org

Documentació i textos:
Cinta Cantarell
Disseny gràfic:
www.itres.cat

www.memorialdemocratic.gencat.cat

Foto de portada: Núvols en forma de bolet sobre la ciutat, després de l'explosió de les bombes. AMGr-Arxiu d'Imatge

Efectes del bombardeig al carrer Anselm Clavé. AMGR

Els objectius del bombardeig

La documentació dels arxius militars italians i espanyols senyala com a objectius les centrals elèctriques situades al carrer del Rec, les indústries de la ciutat que havien estat reconvertides en fàbriques de guerra, així com els tallers de muntatge i de reparació d'avions. També punts estratègics de comunicació, com l'estació de ferrocarril de la línia del Nord, el camp d'aviació Llerona-la Garriga i el pont sobre el riu Congost. Cap d'aquests objectius va ser tocat.

El bombardeig va provocar nombroses protestes i mostres de solidaritat, així com la condemna de la premsa internacional. L'atac indiscriminat contra poblacions de rereguarda representava una nova manera de fer la guerra, que tenia com a finalitat atèrrir la població civil i minar la moral de l'enemic. Era la "guerra psicològica". Pel que fa a aquest objectiu, sí que es va complir el dia 31 de maig.

Gener de 1939, nous atacs contra la ciutat

Granollers va ser bombardejada novament els dies 24, 25 i 26 de gener de 1939, com a estratègia de suport a l'avanç de les tropes franquistes. Les conseqüències van ser desenes de morts, nombroses persones ferides i molts desperfectes en immobles i indústries.

En aquesta ocasió les bombes van caure repartides entre els carrers d'Annibal, del Bisbe Grivé, el camí Vell de Canovelles, la carretera de Caldes, de la Indústria, de Francesc Ribas, de Josep Umbert, passeig de la Muntanya, del Portalet-corredor de sant Cristòfol, del Rec, de Miquel Ricomà, de Sant Jaume, de Tarragona, de la Torre, de les Travesseres i també a l'Hospital Asil, ocasionant novament l'horror entre la població. El dia 28 de gener, les tropes de Franco entraven a Granollers i començava una dura postguerra.

Carrer de Joan Prim. AMGr-Arxiu d'imatges

Itinerari de la memòria

Un itinerari urbà senyalitzat recorre els espais afectats pel bombardeig de 1938. El seguiment es fa a través de plafons informatius i de rajoles que porten inscrita la data del bombardeig, 31/5/38, com a homenatge a totes les persones que van perdre la vida durant la Guerra Civil espanyola.

Efectes del bombardeig sobre la ciutat

El centre històric i comercial de la ciutat va ser la zona més afectada pel bombardeig de

1938. Molts edificis patiren els efectes directes de les bombes i d'altres quedaren afectats per l'ona expansiva. A més de la destrucció de moltes vivendes, nombrosos comerços van perdre els productes destinats al subministrament. Unes pèrdues que van agreujar encara més la manca de queviures que patia la població.

La Porxada

La plaça de la Porxada va ser un dels llocs on va haver-hi més víctimes, ja que en aquell moment moltes persones eren a les cues per comprar menjar a les botigues i a les parades

del mercat municipal. La Porxada, construïda per Bartomeu Brufalt el 1586-1587 com a llotja de gra, acollia el mercat municipal des de final del segle XIX. L'impacte de les bombes va fer que es desplomés una part de la coberta i de les reixes que el tancaven, causant una gran mortaldat, sobretot entre dones i criatures. L'any 1940, la Porxada es va reconstruir per poder continuar acollint el mercat municipal.

Altres espais afectats per la Guerra

La sublevació de juliol de 1936 contra la Segona República va provocar una onada

Fossa comuna al cementiri de Granollers. Pere Cornellas

d'anticlericalisme que desembocà en la crema d'edificis religiosos. El 20 de juliol es van incendiar les esglésies de Sant Esteve, la dels frades de Sant Francesc, la de la Mare de Déu Montserrat, la de les germanes Carmelites i la de Sant Julià de Palou. El Centre Catòlic, les escoles de Sant Josep i les capelles dels sants de barri també van patir els incendis. Els arxius també foren cremats, perdent-se així part del patrimoni documental de la ciutat.

Restes de l'enderroc de l'església gòtica de Sant Esteve, l'any 1937. SPAL. Diputació de Barcelona.

L'església parroquial de Sant Esteve va ser desmuntada uns mesos més tard, malgrat l'oposició de persones i institucions diverses. L'enderroc el va dur a terme la col·lectivitat de la construcció, amb el suport dels sindicats, entre 1936 i 1937. La nau gòtica de l'església va ser aterrada totalment, quedant tan sols dempeus el campanar. L'any 1940 es va iniciar la construcció del temple actual, obra de Joan Boada i Barba, que va ser inaugurat l'any 1946.

Fossa comuna del cementiri

Moltes de les víctimes del bombardeig de 31 de maig van ser enterrades en la fossa comuna del cementiri municipal. Amb la recuperació de la democràcia, aquest espai es va convertir en un lloc per recordar aquell dramàtic episodi que tan brutalment castigà Granollers. Cada any, l'últim dia de maig, a les 9 del matí, s'hi celebra un acte de record i homenatge a les víctimes.

Espacios de memoria Granollers ciudad bombardeada

La Guerra Civil en Granollers

El conflicto de 1936-1939 transformó radicalmente la vida de la ciudad. Los cambios revolucionarios, las movilizaciones, las colectivizaciones, la llegada de refugiados de las zonas de guerra, la necesidad de nuevas viviendas y, sobretodo, el coste humano de la guerra, marcaron aquel período. Fueron, sin embargo, los bombardeos del 31 de mayo de 1938 y los de los días 24, 25 y 26 de enero de 1939, los hechos que causaron un mayor impacto en la ciudad.

El martes 31 de mayo de 1938, cinco aviones italianos Savoia-S 79 al servicio del general Franco atacaron Granollers. No sonó ninguna señal de alarma. A las 9.05 horas, durante un minuto, los aviones lanzaron 60 bombas y 750 kilos de metralla sobre una ciudad indefensa, en una hora de mucho movimiento: la gente iba a trabajar, a la escuela o a comprar. En los documentos se registraron 224 muertos y 165 heridos. Más de un centenar de edificios quedaron afectados. La ciudad prácticamente no disponía de refugios antiaéreos preparados para acoger un gran número de personas. Poco después, el 3 de junio, un bando del alcalde convocaba a las brigadas de trabajo para construirlos.

Itinerario de la memoria

Un itinerario urbano señalado recorre los espacios afectados por el bombardeo de 1938, a través de paneles informativos y de baldosas inscritas con la fecha del bombardeo, 31/5/1938, como homenaje a todas las personas que perdieron la vida durante la Guerra Civil española.

La documentación de los archivos militares italianos y españoles señala como objetivos las centrales eléctricas de la calle Rec, las industrias de la ciudad que habían sido reconvertidas

en fábricas de guerra, así como los talleres de montaje y reparación de aviones. También puntos estratégicos de comunicación, como la estación de ferrocarril de la línea del Norte, el aeródromo Llerona-la Garriga y el puente sobre el río Congost. Ninguno de estos objetivos fue tocado.

El bombardeo provocó numerosas protestas y muestras de solidaridad, así como la condena de la prensa internacional. El ataque indiscriminado contra poblaciones de la retaguardia representaba una nueva manera de hacer la guerra, que tenía como finalidad aterrorizar a la población civil y minar la moral del enemigo. Era la "guerra psicológica". Este objetivo sí se cumplió el 31 de mayo.

Granollers fue bombardeada de nuevo los días 24, 25 y 26 de enero de 1939, como estrategia de apoyo al avance de las tropas franquistas. Las consecuencias fueron decenas de muertos, numerosas personas heridas y abundantes desperfectos en inmuebles e industrias. El día 28 de enero, las tropas de Franco entraban en Granollers y comenzaba una dura posguerra.

El centro histórico y comercial de la ciudad fue la zona más afectada por el bombardeo de